

Коробцова Д.В.
кандидат юридичних наук, доцент кафедри загальноправових дисциплін
Харківського національного університету внутрішніх справ
м. Харків, Україна

БЮДЖЕТНЕ ПРАВО ЯК ПІДГАЛУЗЬ ФІНАНСОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ

У фінансовій діяльності держави бюджет і бюджетний процес як у матеріальній, так і в процесуальній формі мають особливе значення. Це єдина підгалузь в галузі фінансового права, що включає норми матеріального змісту, встановлює повноваження суб'єктів у правовідносинах щодо визначення конкретних сум в процесі складання, розгляду і виконання бюджету.

Від раціонального формування бюджету та ефективного використання його коштів залежить фінансове забезпечення виконання функцій держави через відповідні галузі — управління; розвитку науки та економіки; обороноздатності; правоохоронних та контролюючих органів; соціальної сфери і культури.

Вивчення бюджетного права на сучасному етапі розвитку нашої незалежної держави набуває особливої актуальності, оскільки теоретичне осмислення явищ суспільного життя, тенденції її розвитку, на основі яких можна обирати шлях до вирішення нагальних проблем [6, с. 25].

Бюджетне право України є центральним елементом системи фінансового права, його серцевиною.

Економічні відносини між суб'єктами, що складаються з приводу здійснення бюджетної діяльності, є предметом бюджетного права.

Ці відносини професор Л. К. Воронова об'єднує у три групи, що регулюють окремі сторони бюджетної діяльності:

1. види бюджетів, що входять у бюджетну систему України, принципи їх зв'язку;
2. структуру доходів і витрат як бюджетної системи в цілому, так і кожного виду бюджетів, принципи розподілу доходів і видатків між бюджетами;

3. повноваження України та місцевих органів самоврядування в галузі бюджетної діяльності [2, с. 24].

Підгалузь "бюджетне право" при формуванні доходів пов'язана з інститутом податкового права, норми якого регулюють проведення оподаткування, визначають коло платників, розміри податку, порядок його обчислення і строки сплати. І тільки після того, як вони надходять у бюджет, починається сфера дії норм бюджетного права.

Бюджетне право при формуванні дохідної частини бюджету з дефіцитом пов'язане з інститутом державного кредиту по внутрішньому і зовнішньому кредитуванню на фінансування бюджету.

І, нарешті, бюджетне право за видатками співвідноситься з інститутом державних витрат, де забезпечення бюджетних програм, фактичне використання коштів здійснюється через розпорядників бюджетних коштів.

Слід зазначити, що в теорії фінансового права склалися різні підходи до визначення предмета бюджетного права та складових його структури. З цією метою вчені-фінансисти беруть за основу такі критерії.

1. Владно-майновий характер фінансово-правових відносин, які виникають із бюджетною діяльністю. Правильно зазначається, що регульовальна роль бюджетно-правових норм полягає в тому, що вони викликають певні дії державних органів, які, реалізуючи свої права (владні повноваження) та обов'язки в галузі бюджетної діяльності, втілюють у життя вимоги цих норм [1, с. 22].

2. Предмет правового регулювання, який охоплює відносини у сфері бюджетної діяльності. Більшість учених визначає бюджетне право України як «сукупність фінансово-правових норм, що регулюють фінансові відносини, які виникають у зв'язку з бюджетною діяльністю» [1, с. 21], тобто «утворенням (мобілізацією), розподілом та використанням коштів державного та місцевого бюджетів» [5, с. 116]. Під предметом бюджетного права також розуміють «сукупність виникаючих унаслідок державного заснування, закріплення або регулювання суспільних відносин у сфері бюджетної діяльності держави і

муніципальних утворень» [4, с. 207]. Тобто, визначення ґрунтуються на аспекті різновиду фінансової діяльності (бюджетній діяльності).

Для забезпечення бюджетної діяльності поряд з актами без обмеження часу і дії в просторі (Бюджетний кодекс України), приймаються щорічно акти, обмежені в часі і в просторі (тільки на один рік — Державний бюджет і місцеві бюджети, вони ж обмежені в просторі).

Таким чином, правотворча і правозастосовча діяльність в бюджетній сфері є її основою.

Для практичного здійснення фінансової і, в тому числі, бюджетної діяльності в Україні, починаючи з нормативного забезпечення — розробки та прийняття кодексів, прийняття щорічно Закону про Державний бюджет, внесення змін до прийнятих Законів, до управління фінансовою діяльністю по виконанню бюджетів, контролю за виконанням бюджетів, розкриття правопорушень та вжиття заходів щодо їх усунення для скорочення збитків, завданих економіці України, необхідні теоретичні і практичні професійні знання юристів.

Предмет правового регулювання залишився незмінним для всіх підгалузей фінансового права, як був він раніше для фінансового права — це суспільні відносини у сфері фінансової діяльності держави, місцевого самоврядування [3, с. 65].

Основний метод правового регулювання фінансової системи — публічно-правовий метод правового впливу. Тому ми вважаємо, що фінансове право є самостійною галуззю права як і раніше, але окремі правовідносини мають комплексний характер, які раніше іменувалися інститути (розділи) права виділилися в підгалузі фінансового права.

Про те, що бюджетне право слід розглядати як підгалузь фінансового права, говорили в свій час С. С. Алексєєв, М. І. Піскотін, С. Д. Ципкін [4, с. 23–24]. У сучасних умовах бюджетне право сформувалось як підгалузь фінансового права.

Це стало можливим завдяки таким причинам: по-перше, бюджетне право завжди регулювало дуже широке коло суспільних відносин; по-друге, в

сучасних умовах, із формуванням принципово нової моделі бюджетного регулювання, з ускладненням бюджетного контролю, з появою бюджетної відповідальності, відносини, що складають предмет бюджетно-правового регулювання, помітно актуалізувалися; по-третє, результатом розвитку правового регулювання бюджетно-правових відносин, продовженням кодифікації бюджетно-правових норм стало прийняття БК України 2001 р. та БК України 2010 р., завдяки яким чіткіше відмежовано коло бюджетних відносин, уніфіковано бюджетно-правове регулювання бюджетних відносин, незалежно від місця бюджету в бюджетній системі.

Складність внутрішньої структури бюджетного права дає основу деяким ученим розглядати його не як простий чи складний правовий інститут, а як підрозділ більш високого рівня - підгалузь фінансового права [3, с. 50].

Бюджетне право є підгалуззю фінансового, по-перше, тому, що охоплює величезний масив фінансово-правових норм, які регулюють окрему ділянку суспільних відносин - бюджетні відносини. Більша частина цих норм міститься в БК України, в законах про державний бюджет на поточний рік, інших законах і підзаконних актах, окреслених у ст. 4 БК України, тобто, має визначене коло джерел правового регулювання. По-друге, тому, що володіє окремою системою принципів, що є спеціальними, додатковими щодо принципів фінансового права, та обов'язковими для всіх інститутів бюджетного права.

Важливою відмінністю між бюджетним і податковим правом є те, що в регулюванні податкових правовідносин законодавець повинен зважувати законні інтереси двох сторін відносин: держави і платників податків (податкових агентів), а в регулюванні бюджетних відносин законодавець виходить із необхідності забезпечення лише інтересу публічного утворення як власника коштів, що мобілізуються у вигляді доходів відповідних бюджетів, передає їх у цільове використання в особі уповноважених органів бюджетним установам та одержувачам бюджетних коштів. Тому метод правового регулювання бюджетного права – більш жорсткий; у публічних утворень переважають права, а в суб'єктів, які витрачають бюджетні кошти,- обов'язки.

На сьогодні не склався єдиний погляд на структуру бюджетного права України. Вчені сходяться на тому, що основними інститутами бюджетного права є бюджетний устрій та бюджетний процес. Однак їхні погляди різняться щодо інших елементів. В останні роки система бюджетного права освітлювалася головно за такими двома схемами.

Згідно з першою, до структури бюджетного права відносять: бюджетний устрій держави; бюджетні права держави, територіальних утворень, місцевого самоврядування; бюджетний процес; позабюджетні фонди.

Прихильники ж другої схеми, запропонованої, зокрема, Н. І. Химичевою, вирізняють, окрім зазначених вище, такі блоки норм бюджетного права: компетенція (права) держави, територіальних утворень і місцевого самоврядування [6, с. 26].

Отже, світова фінансово-економічна криза переконливо показала тісний зв'язок між всіма підгалуззями фінансового права. Тому проблеми системи права складають фундаментальну частину теорії права, що має не лише теоретичне значення, але і велике практичне значення.

Література:

1. Бюджетное право: [учеб. пособие для вузов] / Н. Д. Эриашвили, О. В. Староверова, Д.А. Ремиханова, В.Д. Фетисов; Под ред. А.М. Никитина.– М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2003.– С. 87.
2. Воронова Л. К. Фінансове право України [Текст]: підручник / Л. К. Воронова. – К. : Прецедент ; Моя книга, 2007. – 448 с.
3. Зюнькін А. Г. Фінансове право [Текст]: навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів / А. Г. Зюнькін. – [4-е вид., допов.]. – К.: МАУП, 2007. – 568 с.
4. Скакун О. Ф. Теорія держави і права [Текст]: підручник / О. Ф. Скакун. – Х. : Консум, 2008. – 656 с.
5. Фінансове право України [Текст]: навч. посібник / за заг. ред. Л. К. Воронової. – К. : Правова єдність, 2009. – 395 с

6. Чернадчук В. Теоретичні проблеми визначення предмета бюджетного права [Текст] / В. Чернадчук // Право України. – 2005. – № 8. – С. 25–27.